

Rüya Olgusu Dini ve Psikolojik Yansımaları *

Hakan Yaman**

ORCID: 0000-0002-9482-2245

Öz

Uyku esnasında meydana gelen rüya olgusunun farklı bir boyutu olduğu düşüncesi çağlar kadar eskidir. Aslında rüya insan ile ortaya çıkan ve devam ede gelen bir olgudur. Mahiyeti tam olarak açıklanamayan rüya, din, felsefe ve tasavvuf, psikoloji vb. gibi birçok ilmi disiplinin ilgi alanına girmiştir. Peygamber Efendimize ilk vahyin sahîh rüya şeklinde gelmesi ve bunun altı ay devam etmesi rüyanın ne kadar kayda değer olduğunun ispatıdır. Modern psikoloji, dış ve iç etkenlere dikkat çekerek rüyayı bunlar üzerinden araştırmaya yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda İslam âlimlerinin tersine ruhu bu araştırmaların dışında tutmayı tercih etmişlerdir. Bu yüzden özellikle gelecekte haber veren rüyalara karşı daha dikkatli davranmışlardır. Bu tür rüyaları ne tamamen kabul etmişler ne de tamamen reddetmişlerdir. Bu çalışmada din ve psikolojinin rüyayı nasıl değerlendirdiği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rüya, Din, Psikoloji

Gönderme Tarihi: 10/08/2022

Kabul Tarihi: 25/12/2022

---

*Bu çalışma, "Ta'birnâme-i Fârsî (Çeviri-İnceleme)" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

**Arş. Gör. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mardin Türkiye, hakanyaman@artuklu.edu.tr

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

YAMAN, H., "Rüya Olgusu Dini ve Psikolojik Yansımaları", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 9, S. 4, 2022, s. 1678-1698.

Religious and Psychological Reflections of Dream Phenomenon

Hakan Yaman**

ORCID: 0000-0002-9482-2245

Abstract

The idea that the dream phenomenon that occurs during sleep has a different dimension has been as old as ages. In fact, a dream is a phenomenon that occurs/merge with people and continues. In fact, a dream is a phenomenon that occurs/merge with people and continues. Dream, the nature of which cannot be fully explained, has entered the field of interest of many scientific disciplines such as religion, philosophy and mysticism, psychology and so on. The fact that the first revelation came to our Holy Prophet Muhammed in the form of a sound (true/authentic) dream and that it continued for six months is proof of how significant the dream is. Modern psychology, drawing attention to external and internal factors, has focused on researching the dream through these. In this context, contrary to Islamic scholars, they preferred to keep the spirit out of these studies. In this context, contrary to Islamic scholars, they preferred to keep the spirit out of these studies. Therefore, they were more careful about dreams that predicted the future, in particular. They neither fully accepted nor completely rejected such dreams. This study will focus on how religion and psychology evaluate dreams.

Keywords: Dream, Religion, Psychology

Received Date: 10/08/2022

Accepted Date: 25/12/2022

**Research Officer, Dr., Mardin Artuklu University, Faculty of Letters, Department of Persian Language and Literature, Mardin Turkey, hakanyaman@artuklu.edu.tr

You can refer to this article as follows:

YAMAN, H., "Rüya Olgusu Dini ve Psikolojik Yansımaları", *Academic Journal of History and Idea*, Vol. 9, Issue 4, 2022, p. 1678-1698.

Giriş

İnsanın yaradılışından günümüze kadar tüm insanlığın ilgisini çekmiş, günümüzden sonra da kuvvetle muhtemel insanların ilgisini çekecek olan şey, bilinmeyen olgu ve olayları gün yüzüne çıkarmak ve onlar hakkında daha geniş bilgiler elde etmektir. Bu bilinmeyen ve insanların merakını celbeden olgulardan birisi de rüyalardır.

Rüya (رويا) lügatte, görmek, anlamak, düş, gerçekleşmesi beklenen şey, umut¹ anlamlarına gelen (رأى) sülasi kökünden türemiş Arapça bir kelimedir. İmam-ı Gazâlî, “insanın uyku halindeyken, Ruh âleminde ve Levh-i mahfuzda saklı olan, ilerde olacak şeyleri ya açıkça, hiçbir tâbire lüzum kalmadan veya bir tâbire ihtiyaç olacak şekilde bilip, görmesidir” diye tanımlar. Bir de rüya ile aynı anlamda olan “hulm” kelimesi vardır. Sözlükte, “rüya(da) görmek ve derin derin düşünmek” anlamlarına gelen (حلم) kökünden türemiştir. Çoğulu (أحلام) olan bu kelime daha çok korkunç düşler için kullanılır.²

Görülen rüyalar üç kısma ayrılmaktadır. Birincisi, müjde ve korkutma mahiyetindeki sâdik rüyalar; ikincisi, insanları üzme için şeytan tarafından îka edilen rüyalar; üçüncüsü, insanın gün boyunca meşgul olduğu şeylerin etkisinde kalması sonucu onlarla ilgili gördüğü rüyalardır. İnsanları üzme için şeytan tarafından oluşturulan korkunç rüyalar ve insanın uyanırken meşgul olduğu şeylere ait gördüğü rüyalar dışında görülen sâdik rüyalar, bazen perdesiz olarak görüldüğü şekliyle aynen meydana gelir bazen de perdeli olarak görülür. Perdeli olarak görüldüğünde, o rüyanın asıl anlatmak istediği manayı öğrenmek için o rüyanın tâbir edilmesi gerekir. Yapılan tâbir sonucunda rüyanın asıl vermek istediği mesaja ulaşılabilir.

Uyku esnasında cereyan eden rüya, eski çağlardan beri farkında olunsun ya da olunmasın bütün insanların uykularında gördüğü bir gerçektir. Öyle bir gerçek ki çok uzak yerlere gidildiği, birçok kişiyle görüşüldüğü, farklı mekân, zaman ve olaylar içinde

¹Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (13. baskı), (Haz. Aydın Sami Güneyçal), Aydın Kitabevi, Ankara 1996, s. 902.

²MehmedSofuoğlu, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1989, s. 6860.

bulunulduğu, ölmüş insanlarla bile sohbet edildiği görüldüğü bir anda uyanılıyor ve uykuya dalınan yerde hareketsiz olarak yatıldığının farkına varılıyor.

“Milattan önceki dönemlerde, insanlar rüyanın meydana geliş mekanizmasını anlamadan yorumlamasını yapmaya başlamışlardı. Rüya yorumu konusunda yazılmış en eski eser, M.Ö. 2000 ile 1790 arasında hüküm sürmüş bulunan on ikinci sülaleye ait bir Mısırpapirüsüdür.³

Uyku ve beden dışı deneyim arasında özel bir ilişki olduğu fikri çağlar kadar eskidir. İkel kültürlerin birçoğunda uyku sırasında ruhun bedenden ayrılarak dolaştığına inanılır ve bu yüzden uyuyan kişiye asla dokunulmazdı.⁴

Bazı rüyaların dini anlamda bir yardımcı pozisyonunda olduğu da kabul edilmiştir. Çünkü rüyada bir vahyin alınma özelliği söz konusudur. Örneğin Eski Suriye’de kralların ve din adamlarının gördüğü kötü rüya ve ardından gerçekleşen olaylarla ilgili rüya kitabı da bulunmaktadır.⁵

M.Ö. 1000 yıllarında yazıldığı sanılan Hintlilerin *Atharvaveda* isimli rüya kitabı, çok sonraları Freud ve diğer araştırmacılar için de sürekli başvuru bir kaynak olmuştur. Günlük olaylardan etkilenecek ortaya çıkan sıradan rüyaların dışında, sembollerle bezenmiş geniş anlamlar içeren mistik rüyalar Hintlilere göre daha önemliydi. Bu tür rüyalarda tanrısal gücün ortaya çıktığına inanılırdı.⁶

İbraniler rüyaları kutsal isteğin bir göstergesi olarak kabul ediyordu. Eski Ahit’in birçok yerinde Allah’ın insanlarla, özellikle Yakup ve Süleyman ile rüyalar aracılığıyla konuştuğu geçmektedir.⁷

“Kur’ân-ı Kerîm’de okuduğunuz Yûsuf’un rüyası zaten Tevrat’ta da aynen geçmektedir. Ayrıca Tevrat’ta Tanrı’nın, eğer İsraililer arasında gerçek bir peygamber varsa rüyasında onunla konuşacağını Harun (Aaron) ve Meryem’e (Miriam) söylediği de geçer.⁸

³ Sevda Yücesoy, *Uykudaki Bilgelik Rüyalar*, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul 2001, s. 77-78.

⁴D. Scott, Rogo, *Astral Seyehat Teknikleri*, (Çev. Rengin Ekiz), Ege Meta Yayınları, İzmir 1998, s. 179.

⁵Nilüfer Evginer, *Psikolojik ve Dini Bir Fenomen Olarak Rüya*, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010, s. 9.

⁶ S. Yücesoy, *a.g.e.*, s. 78-79.

⁷Patricia Telesco, *Düşlerin Dili*, (Çev. Feyza Karagöz), Özener Matbaası, İstanbul 1999, s. 18.

⁸S. Yücesoy, *a.g.e.*, s. 237.

Artemidor, zamanının en ileri gelen rüya yorumcusu idi ve bu konuda bıraktığı eser *Oneirocnita*, yüzyıllarca ders kitabı olarak okutulmuştu.” Bu kitap o kadar popüler olmuştur ki 1700’lerde 20 kadar baskısı yapılmıştır.⁹

1-Rüya Olgusunun Dini Yansımaları

“Sizin için geceyi örtü, uykuyu istirahat kılan, gündüzü yayılıp çalışma (zamanı) yapan O’dur.”¹⁰ve “Uykunuzu bir dinlenme yaptık.”¹¹ ayetlerinden de anlaşıldığı üzere uyku bizlere rabbimiz tarafından ihsan edilmiş gün boyunca yorgun düşen aza ve uzuvlarımızın istirahat ve dinlenme vasıtasıdır. Bu dinlenme esnasında insan yeme, içme, konuşma vb. gibi bu dünya ile ilgili bütün gereksinimlerinden arınıp beden kafesini bu dünyada bırakıp başka âlemlerde yolculuğa çıkar. Bu yolculuğa çıkan dünyadayken beden kafesinde mahkûm olan ruhtur. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de de “Allah, o canları öldükleri zaman, ölmeyenleri de uyuduklarında alır. Sonra haklarında ölüm hükmü verdiklerini alıyor, diğerlerini de takdir edilmiş bir süreye kadar salıverir. Şüphesiz ki bunda düşünecek bir kavim için nice ibretler vardır.”¹² ayetinde de belirtildiği üzere ruhumuz uykudayken bedenimizden ayrılır ve uyanıncaya kadar diğer âlemlerde dolaşır. Ve Allah tarafından takdir edilmiş yaşam süresinin sonuna gelmemişse insan uyandığı anda ruhu bedenine geri döner.

Uyku esnasında ruhun bu gezintisinde geçmişte olmuş ya da gelecekte olacak olayları müşahede etmesi de rüya olarak isimlendirilir. Tabî ki rüyalar sâfi bir kalp ve temiz bir ruha sahip olan kullara Allah katından gönderilen armağanlardır. “Gafilin kalbi dünyaya bağlıdır. Zâhidin kalbi ahirete bağlıdır. Ârifin kalbi Mevla’ya bağlıdır.”¹³ sözünden rüyayı gören kişinin iç âleminin önemi anlaşılmaktadır. Mesela dünyaya bağlanmış, gaflette olan bir insan rüyada günlük yaşamında başından geçen Kur’ân’da da *edgasuahlam*¹⁴ (karışık rüyalar) olarak zikredilen karmakarışık rüyalar görür. Kalbini dünyaya bağlamamış ibadetle ömrünü geçiren kişiler ise uykularında, Peygamber

---

⁹P.Telesco, *a.g.e.*, s. 15.

¹⁰ Furkan: 25/47.

¹¹Nebe: 78/9.

¹²Zümer: 39/42.

¹³Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, (sadeleştiren, Durali Yılmaz), Kilim matbaası, İstanbul 2003, s. 399.

¹⁴ Enbiya: 21/5.

Efendimiz'in (s.a.v.) "mübeşşirât"¹⁵ diye haber verdiği; Kur'ân'da da "*Dünya hayatında da, âhirette de müjde onlara!*"¹⁶ ayetinde işaret edilen sâlih rüyalar görürler.

Peygamberlerin gördüğü rüyalar genelde görüldüğü şekliyle ya çok kısa bir zamanda ya da belli bir süre sonra aynen çıkar. Peygamber Efendimize (s.a.v.) altı ay boyunca ilahî emirler rüyasında bildirilmiştir. Ve gece gördüğü rüya sabahında aynen vukû bulmuştur. EbûHureyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre, Nebî (s.a.v.) şöyle buyurdu: "*Zaman yaklaşıncı müminin rüyası yalan çıkmaz. Müminin rüyası nübüvvetin kırk altı cüz'ünden biridir. Nübüvvetten cüz' olan şey ise yalan çıkmaz.*"¹⁷ Burada 23 sene boyunca gelen vahiylerin ilk altı ayı kastedilerek, müminin rüyası peygamberliğin kırk altı cüzünden biri olarak nitelendirilir.

Diğer yandan Hz. Yûsuf'un rüyasında onbir yıldızla güneşi ve ayı kendisine secde ederken görmesi,¹⁸ babası Hz. Yakup'un tâbiriyle netlik kazanmış ve yıllar sonra vukû bulmuştur. Bu rüyanın tâbirinin ortaya çıkması da Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle anlatılmaktadır: *Anasıyla babasını yüksek bir taht üzerine oturttu ve hepsi birden Yûsuf için secdeye kapandılar. Bunun üzerine Yûsuf dedi ki: "İşte bu durum, o rüyamın çıkmasıdır. Gerçekten Rabbim onu hak rüya kıldı. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra, beni zindandan çıkarmakla ve sizi çölden getirmekle Rabbim bana hakikaten ihsan buyurdu. Doğrusu Rabbim dilediğine lütfunu ihsan eder. Şüphesiz O, her şeyi bilir, hüküm ve hikmet sahibidir.*"¹⁹ Hz. İbrahim'in (a.s.) rüyasında biricik çocuğunu boğazladığını görmesi²⁰ de Kur'ân-ı Kerîm'de geçen Peygamber rüyalarına verilebilecek örnekler arasındadır.

Bu âlemi terk etmenin yollarından birisi, geriye dönüşü olmayan, dünya imtihanının neticelendiği, ruhun beden kafesinden geriye dönmek üzere ayrıldığı ölüm vasıtasıyladır. İnsan öldüğü zaman ne perde kalıyor, ne her şey tamamıyla gizemini korumaya devam ediyor, ne de gayb âlemi tüm sırlarını gizlemeye devam ediyor. Fakat bizleri yaratan yaratıcı o kadar merhamet sahibi ki, içimizde anlayabilenler için, hikmetlerinden birisi gündüz yorulan bedenimizin istirahat ettirme zamanı olan uykuyu yaratmıştır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de de mealen, "*Uykunuzu bir*

---

¹⁵ M. Sofuoğlu, *a.g.e.*, s. 6863.

¹⁶ Yûnus: 10/64.

¹⁷ M. Sofuoğlu, *a.g.e.*, s. 6889.

¹⁸ Yûsuf: 12/4.

¹⁹ Yûsuf: 12/100.

²⁰ Saffat: 37/102.

dinlenme yaptık."²¹ ayetinde de uykunun amacı belirtilmiştir. Ölümün küçük kardeşi olan uyku esnasında ruh, hasretini çektiği asıl vatanı olan Ruhlar Âlemine açılan bir pencereden o âlemi seyrederek.

Rüya insanî nefsin özelliklerinden olup umumiyetle insanlarda mevcuttur, insanlar içinde rüya görmeyen hiç kimse yoktur. Hatta her insan, uyanık iken kendisinden sâdır olan şeyleri, daha evvel rüyasında bir kere değil, birçok defa görmüş ve bu suretle uykuda iken nefsin gaybı idrak ettiğine, vaziyetin mutlaka böyle olduğuna dair kendisinde kesin bir kanaat hâsıl olmuştur.²²

İbn-i Haldun'a göre, müşahede edilen unsurlar âlemi derece derece ve birbiriyle ittisal halinde arzdan su unsuruna sonra hava unsuruna sonra da ateş unsuruna varmakta ve bu durum felekler âlemine kadar böylece devam etmektedir. Sonra yaratılış âlemi (âlem-i tekvin) madenlerden başlamakta, sonra bitkilere, sonra da tedricen hayvanlara geçilmektedir. Madenler ufkunun sonu, bitkiler âleminin ilkinde bitişmektedir. Mesela madenler âleminin son noktasında bulunan maddeler, bitkiler âleminin ilk basamağında yer alan otlar ve tohumlu bitkilere bitişmektedir. Hurma ve asma gibi bitkiler âleminin nihayetinde bulunan nebatat, sadece dokunma duyusu bulunan salyangoz ve midye gibi hayvanlar âleminin ilk ve en aşağı basamağında bulunan canlılara bitişmektedir. Hayvanlar âlemi ve insanlar âlemi arasında da bitişik olma esası mevcuttur. Sonra insanlar âlemiyle melekler âlemi arasında da bitişik olma bağlantısını nefis ile kuran İbn Haldun, nefsin ruhanî zatı bilfiil kemale erdikten sonra melekîyet haline gelme istidadına sahip olur ve beşeriyetten sıyrılıp melekler cinsinden olma yolunda ilerler, der. Melekler âlemine ittisali olan nefis, bu vasıta ile ilmî ve gaybî idrakler kazanır. İbn Haldun'a göre, nefisler üç sınıftır: İlk sınıf, tabiatı itibarıyla ruhani âlemi idrakten uzak olan sıradan insanlardır. Onların nefsi aşağı evrene dönüktür ve duyu ve hayal ile idrak ederler. İkinci sınıf velilerdir ve nefisleri yüksek evrene dönüktür. Üçüncü sınıf ise peygamberlerdir. Bunlar riyazet gibi dış sebep ve vasıtalara muhtaç olmadan meleklik makamına çıkarak bir anda yüce evrene ulaşırlar.²³ Burada vurgulanan nokta insan nefsinde, beşeriyetten sıyrılarak, bitişik olduğu onun üstündeki ruhaniyete geçme istidadı ve kabiliyeti mevcuttur. Nitekim uyku esnasında, her insan için gayba ait bazı şeyleri bilme hali vardır.

---

²¹Nebe: 78/9.

²²İbn Haldun, *Mukaddime*, 8. Baskı, (Haz: Süleyman Uludağ), Dergah Yayınları, İstanbul 2012, I: 283-291.

²³İbn Haldun, *a.g.e.*, I: 283-291.

İbn Haldun, rûhânî âlemin varlığı için, rüyâ-yı sâdıkadan daha açık bir delil bulamaz. Bu yüzden âlemi umûmî bir şekilde bilip, ayrıntılarını idrak edemediğimizi söyler.²⁴

Gazâlî, kalbin içinden ruh alemine açılan bir pencerenin bulunduğunu söyler. Bunun delillerinden birincisi olarak ta uykuya işaret eder. Kendisi şöyle anlatır: “Şahıs öldüğünde, mülk ve şehâdet âleminden gayb ve melekût âlemine naklolunmuş demektir. Bu yüzden gören göz onu görmez. Başka bir gözle ancak görünür. O göz ise, her insanın kalbinde yaratılmıştır. Fakat insan onun üzerine, şehvet ve dünya meşguliyetleriyle kalın bir perde germiştir. Bu perde sebebiyle insan o gözle artık göremez. O perde kalbinin gözünden yırtılmadıkça, melekût âleminden herhangi bir şeyi görmesi düşünülemez. Böyle bir müşahede, peygamberlerden ve dereceleri peygamberlerin derecesine yakın olan Allah’ın velî kullarından başkası için umulmaz. Bizim gibilerden mümkün olanı ancak başka ve zayıf bir müşahededir. Yani rüya âleminde olan müşahededir. Bu da ancak perdenin kalpten yırtılmasıyla meydana gelir. Bu sırta binaen ancak sâlih ve sâdık bir kimsenin rüyâsına güvenilir. Yalanı çok olan bir kimsenin rüyası doğru olamaz. Fesad ve günahı çoğalan bir kimsenin kalbi kararır. Bu yüzden onun gördüğü karışık rüyalardır. Rüya, melekût âleminin varlığına delâlet eden delillerin en açığındandır. Hâlbuki halk tabakası, kalp ve âlemin diğer acayıplıklarından gâfil oldukları gibi, bundan da gâfildirler.”²⁵

Ayrıca hayattayken bütün his ve duygularını öldürüp Allah’a müteveccih olunabilirse, ölmeden de ruh âlemiyle bağlantı kurulabileceğini Gazâlî’nin şu sözlerinden anlayabiliriz: “Bir kimse uyanık iken arzularını teper, kalbi öfke, şehvet, kötü huy ve dünyanın aşağılık hallerinden kurtarır ve bir yerde oturup gözlerini yumar, dudaklarını kapatır, kalbini ruhlar âlemiyle münasebete geçirirse bu dünyadan kopar, kendisini unuttur. Yüce Allah’tan başka hiçbir şey düşünmez. Böyle olunca kalbinin penceresi açılır, başkasının rüyada gördüğünü o uyanıkken görür. Meleklerin ruhları güzel şekillerde ona görünür. Peygamberleri de görür. Onlardan yararlanır, yardım alır, yerdeki ve gökteki bütün melekleri ona gösterirler.”²⁶

İmâm-ı Rabbânî, “İşin sonuna varanlar korunmuşlardır. Şeytanın hükümranlığından muhafaza edilmişlerdir. Ama işin başındakiler veya yolun

²⁴İbn Haldun, *a.g.e.*, II: 771.

²⁵İmâm-ı Gazâlî, *Kımyâ-yı Saâdet*, (Çev. Bursalı Hakkı Şenkon), Sönmez Neşriyat ve Matbaacılık, İstanbul 1961, IV: 895-896.

²⁶İmâm-ı Gazâlî, *a.g.e.*, s. 25.

ortasındakiler böyle değil. Bunların görmüş oldukları rüyalara itimat edilemez. Çünkü o rüyalar, düşmanın hilesinden, inatçı şeytanın tuzağından korunmuş değildir.”²⁷ diyerek “işin sonuna varanlar” olarak nitelendirdiği kişiler dışında rüya gören kişilerin rüyalarına itimat edilmemesi gerektiğini özellikle vurgulamıştır.

Genellikle rüyalara ehemmiyet verilmemesi gerektiğini söyleyen İmam-ı Rabbânî'nin, 212. mektupta Bedahşi'nin rüyasını yorumladığı görülmektedir. Demek ki İmam-ı Rabbânî genellikle rüyalar hakkında söylediği sözleri “işin sonuna varanlar” diyerek ima ettiği kişilerin dışında kalanlara söylemiştir. Hatta şeytanın hilelerinden işin sonuna ermiş olanların bile emin olamadıklarını, onun tuzaklarından devamlı korkup, endişe ettiklerini söyleyerek, onların bile azîm bir tehlike içinde olduklarını belirtmiştir. Durum böyleyken, işin başındakilere veya yolun ortasında bulunanlara ise söyleyecek sözü olmadığını yinelemiştir.

İnsan ruhu, Hak Teâlâ'nın ezelî ilminde olan sûretlerin bulunduğu Ehadiyet mertebesine işaret eden mânâlar âleminde (ama âlemi) ruhlar âlemine getirilmiştir. Bu âlemin ehli, melekler, büyük melekler, akıllar, nefisler ve ruhlardır. İnsan ruhunun ruhlar âleminde sonra geldiği yer ise mülk âlemi diğer ismiyle şahadet âlemidir. Gayb âlemi (melekût âlemi) ve mülk âlemi arasında iki âlem vardır ki; biri misal âlemidir, diğeri hayal âlemidir. Keşif ehli, misal âleminde bütün ruhları görürler. Rüya ve vaka da bu âlemde meydana gelir.²⁸

İnsan bedeni uyku esnasında çakılmış bir tahta gibi olur. Ruh ondan kurtarıp başka yerlere götürürler ki bu âlem içinde başka bir âlemin var olduğunu görsün de akli başına gelsin ve o âlemden geldiğini ve yine beden ölümünde o âleme döneceğini anlasın. Böylece bu aşağılık âleme eğilim göstermeyip, o yüksek vatanın sevgisi ve hasretiyle dolsun.²⁹

Aslında rüya insanlara başka bir âlemin varlığından haber verir. Çünkü insan bedeni aynı yerde bulunduğu bir esnada rüya âleminde gezintiler yapıyor ve o anları tam olarak hissediyor. Uykuda olduğunu anlamadan olayların içinde kendini bulan insan, uyandığında ancak rüyada olduğunu farkına varabiliyor. Psikolojide ise rüya incelenirken ruhun etkinliği genelde göz ardı edilmiştir. Bu bağlamda rüyayı tamamen bilimsel olarak incelemeye çalışan psikologların bir yerden sonra sonuca varma

²⁷İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbat-ı İmâm-ı Rabbânî*, (Çev. Kasım Yayla), Merve Yayınları, İstanbul 1999, I: 618.

²⁸ E. İ. Hakkı, *a.g.e.*, s. 244-245.

²⁹ E. İ. Hakkı, *a.g.e.*, s. 279.

noktasında sıkıntı çekmeleri kaçınılmaz olmuştur. Rüyanın psikolojideki yansımalarını daha iyi anlamak için psikologların rüyayı nasıl ele aldıklarına bakmamız yerinde olacaktır.

2-Rüya Olgusunun Psikolojik Yansımaları

Din, felsefe ve tasavvuf gibi birçok ilmi disiplinin ilgi alanına giren rüya, psikolojinin de ilgi alanı içindedir. Ancak her bilim dalı rüyayı kendi ilmî prensipleri doğrultusunda izah etmeye çalışmıştır.

Modern psikoloji, araştırmalarını rüyaların oluşmasında dış ve iç etkenlerin rolleri üzerinde yoğunlaştırmıştır. İnsan hayatının yaklaşık üçte birinin geçtiği uyku esnasında meydana gelen rüya ise daha çok hızlı göz hareketleri (REM) adı verilen ara evrelerde görülür. Uyku ve rüyanın vücudun dinlenmesi, duyguların ve mizacın düzenlenmesi, bilinçaltının açığa çıkması gibi biyolojik, fizyolojik ve psikolojik işlevleri vardır.³⁰

On dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın ilk yarısında, rüyalar psikolojik ifadeler olarak kabul edildi. Bunların kişisel korkular, baskılar, tavırlar ve gerçekleştirilemeyen ümitlerden kaynaklandığı söylendi. Bu tanımlara uymayan, geleceği gören veya etkileyici çözümler sunan rüyalar ise mantıksal çıkarsama veya rastlantı eseri kabul edilerek bir kenara atıldı. Geçmişte rüyalara akılcı yaklaşım Yunanlı filozoflarla başladı. Eski çağlardan beri, aklın gizemi insanları şaşırtmış ve günümüzde pek çok anatomik ve fizyolojik buluştan sonra bile Shakespeare'in "Rüyalar neden yapılmıştır?" sorusu hala cevaplanmamıştır.³¹

Bilimsel olarak XIX. yüzyılın sonlarına doğru rüya konusunda ayrıntılı incelemeler yapılmaya başlanmıştır. Bu konuda ilk araştırma, Alfred Maury tarafından yapılmıştır. XX. yüzyılda ise psikoloji ve fizyoloji bilim dallarının araştırmacıları tarafından sürdürülmüştür. Bu konuda akla ilk gelen isim Freud'dur. Freud'dan sonra, Alfred Adler aşağılık duygusuna dikkat çekmiş ve rüyaların geçmişten çok geleceğin planlanmasına yardımcı olma işlemini üstlendiğini ileri sürmüştür; İsviçreli Carl Jung ise toplumsal şuurların etkilerine dayanarak simgelerin kişi için özel bir anlam taşıdığını vurgulamıştır.³²

³⁰İlyas Çelebi, "Rüya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, TDV Yayınları, İstanbul 2008, s. 306-309.

³¹Nerys Dee, *Rüyaları Anlamak*, (Çev. Nilüfer Kavalalı) İlhan Yayinevi, İstanbul 1997, s. 47-48.

³²Ayşenur Malakçı, *Kelâm İlmi Açısından Rüyanın Bilgi Değeri*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2009, s. 50.

Avusturyalı doktor ve düşünür Sigmund Freud (1856-1939), ruhla bilincin ayrı şeyler olduğunu ve bunların birbirine indirgenemeyeceğini ileri sürerek Psikiyatri denilen ruh hekimliğini kurmuştur. Freud'un bu buluşuyla Hekimlik biliminin bu dalı, felsefeyle bağlanmıştır. Çünkü eski bir felsefe sorunu olan ruhun sınırları sorunu yepyeni bir açıdan ortaya atılmıştır. Bilinçsiz ruh düşüncesi, bilinçle ruhu aynı şey sayan öğretilere karşı yeniden ele alınmış ve nevroz hastalarının iyileştirilmesinde temel yapılmıştır. Freud'a göre nevroz adı verilen hastalık bir bilinç hastalığı değil, bir ruh hastalığıdır ve bilincin denetinden kaçan ruhtan doğmaktadır. Her nevroz erginin yaşamıyla uyuşmayan bir çocukluğa dönüş olayıdır. Dönülmek istenilen çocukluk unutulmuştur. Doktorun yapacağı şey bu unutulmuş çocukluğun hatırlanmasını sağlamaktır. Hasta bu unutulmuş hatırlayınca bilinç olaya el koyacak, yön verecek ve nevrozik durum da böylece iyileşmiş olacaktır.³³

“Freud'un psikanalize yönelmesinin en temel nedeni bu yöntemi bulmadan önce histeri hastalığı konusunda yapmış olduğu araştırmalardır. Histerinin sinir sisteminde biyolojik bir sebebinin olmadığını gören Freud bunun zihinsel kaynaklı bir rahatsızlık olabileceğine karar verdi. Freud'un öğrencilik yıllarında Viyana'da histeri tedavisinde ünlü bir nörolog olan Josef Breuer ile yapmış olduğu araştırmalar sonucunda bu rahatsızlığın zihinsel kaynağının geçmişte yaşanan tecrübeler olabileceğini düşündü. Bazı hastalarından hareketle Freud, henüz bilinçaltı kavramını oluşturmadan insan bilincinde gizli kalan güçlü bir zihinsel sürecin olabileceğini düşündü ve psikanalize temel teşkil edecek iki önemli prensip belirledi. Birincisi, çatışan bir duygunun bastırılması rahatsızlık doğurur. İkincisi ise zihinsel enerji kullanılması gereken yerde kullanılmayınca rahatsızlığa dönüşür. Bütün bunların yanında Freud, bastırılarak nevroza sebep olan rahatsızlığın kaynağının sıradan bir duygusal tecrübe olmadığı, cinsel bir duygu olduğu gibi çok yeni bir fikir ortaya attı.”³⁴

Freud'a göre, kapsamı daha geniş olan üreme organlarıyla ilişkisiz bir hayli etkinliği de içeren cinsel yaşam, buluşla başlamayıp doğumdan kısa süre sonra açık seçik dışavurumlarla etkin duruma geçer. Cinsel istekler yönelten ilk organ, daha doğumdan başlayarak, emme eyleminde beslenme amacının yanında haz elde etmeye yönelik bir doyum gereksinimi kendini erkenden açığa vurur. İkinci olarak dişlerin çıkmasıyla saldırgan eylemlere meyil başlar ve bunu, ileride belirlenen cinsel yaşamın

³³ Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Sözlüğü*, Varlık Yayınevi, İstanbul 1967, s. 133.

³⁴ Ali Köse, *Freud ve Din*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 29-32.

öncüsü olacak penis evresi izler. Bu düzenli tırmanış sonunda yaklaşık beş yaşına gelinir. Beş yaşın sonunda bir unutmama dönemi başlar ve pek çok şey unutulur. Uyuklama dönemi diye nitelenen bu dönem buluşla birlikte geride bırakılır.³⁵

Freud'a göre, penis evresinden sonra erkek çocuğun annesine olan sevgisi daha da artar ve babasını rakip olarak görmeye başlar. Bu duruma Oedipus Kompleksi denir. Oedipus, babasını öldürüp annesiyle evlenen, Yunan mitolojisinin belli başlı isimlerinden biridir. Fakat çocuk, babasının karşısında fazla şansının olmadığını ve babası tarafından ceza olarak erkeklik organının kesileceğini düşünür. Mecburen Oedipuskompleksini bastırır ve içine atar. Kız çocuğu ise kendisinde penis olmaması durumunu bir eksiklik olarak görür ve bunun sorumlusu olarak da annesini bilmektedir. Bu eksiklikten dolayı babasıyla daha yakından özdeşleşerek bir erkeğimsi-kadın halini almaya başlamaktadır. Bu özdeşleşmenin gücü ve başarısı, süper egonun meydana getirilmesini etkileyecektir.³⁶

Freud, id-ego-süper ego üçgeninden oluşan kişilik teorisiyle asıl şöhretine 1920'lerden sonra kavuştu. Buna göre kişilik bu üç gücün karşılıklı etkileşimiyle oluşur. İd biyolojik istekler içeren ham dürtülerle, arzularla doludur. Bu arzulardan en güçlüsü cinsel (libido) olanıdır. İdin karşısında dış dünyanın, ailenin, toplumun, kültürün ölçülerini dikkate alan ve zamanla özümşenen süperego vardır ve bu iki güç devamlı çatışma halindedir. Ego ise çatışma halinde olan bu iki güç arasında dengeyi sağlayan uzlaştırıcı görevi görür. Freud'a göre nevroz (saplantılar, fobiler) egonun içgüdüsel dürtüleri id bölgesine hapsedilmesinden kaynaklanır.³⁷

Freud'a göre, genç bilim, rüyalarından daha özgün, daha dikkat çekici hiçbir öğretiyi vermemiştir. Ayrıca bu anlamda hiçbir öğretiyi onunla kıyaslanamaz. O halk inanışları ve gizemcilik ülkesinde ele geçirilen bilinmeyen bir toprak parçasıdır.³⁸

Psikanalizin bilinçaltının derinliklerine giden yoldaki en önemli aracı, ego tarafından bastırılan id bölgesinde neler olup bittiğini anlamamanın en önemli yöntemlerinden birisi rüyaların yorumuydu. Uykudayken egonun bastırılan karşı çıkan gücü aktif olmadığı için bastırılan arzular rüyalarla ortaya çıkabilirdi. Ancak ego uyku

---

³⁵Sigmund Freud, *Düşlerin Yorumu*, 5. Baskı, (Çev. Emre Kapkın), Payel Yayınevi, İstanbul 2012, s. 85-88.

³⁶Calivin S. Hall, *Freudyen Psikolojiye Giriş*, 2. Baskı, (Çev. Ersan Devrim), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2010, s. 126-129.

³⁷ A. Köse, *a.g.e.*, s. 33-35.

³⁸ Sigmund Freud, *Psikanaliz Üzerine Konferanslar*, (Çev. İhsan Kırmırlı) Alter Yayıncılık, Ankara 2010, s. 15.

esnasında az da olsa etkisini sürdürebilirdi. Böyle bir durumda da arzu bilince aynen çıkamıyor ve bilinç eşiğinde değişikliğe uğruyordu ve yorumlanmaya gereksinim duyuluyordu.³⁹

Freud, rüyaların oluşum sürecinde ruhun etkisinin olmadığını düşünmektedir. Ayrıca Freud ve onun gibi düşünenler rüyanın ruhsal olmasını pek rasyonel bulmadıklarından ötürü, gelecekte haber veren rüyalara karşı şüpheci ve ihtiyatlı bir tavır ile onu ne tamamen reddediyor ne de tamamen kabul ediyorlar.⁴⁰

Freud'da rüyaların ilk planda göze çarpan (manifest) anlamlarının dışında, bir de gizli (latent) anlamları vardır. Freud'cu rüya yorumu, rüyaların bu çift yönlü ilişkisini araştırır. Rüyanın gizli anlamı, "rüya sansürcüsü" tarafından çeşitli metotlar ile örtülür ve rüya kişiye bu sansürlü haliyle sunulur. Freud'a göre, rüya görürken gün boyunca yaşanan ve ilk bakışta önemsiz gibi görünen olaylardan bir tanesi rüya bilinci tarafından seçilir. Bu seçim, çocuklukta yaşanmış ve bilinçdışına itilmiş bir duygu ile ilintilidir. Böylece rüyanın bir ayağı bugünde, bir ayağı da çocuklukta.⁴¹ Freud'a göre rüyanın görülen ya da açık içeriği onun örtülü ya da gizli içeriğinden farklıdır ve rüyayı yorumlamak demek, örtülü olan temel içeriğe ulaşmak demektir.⁴²

Önceleri Freud'cu iken sonradan 1912'de Bireysel Psikoloji ekolünü kuran, tanınmış Alman psikoloğu Alfred Adler'e (1870-1937) göre rüya, herhangi bir durum karşısında oluşturularak vaziyet alışın bir ön provasıdır. Ayrıca rüya, düşünce sürecinin bir parçasıdır ve bireyin yaşam tarzıyla uygunluk gösterir. Onun rüya yorum teorisi, insanın sürekli olarak kendini geleceğe hazırladığı anlayışından kaynaklanır. Rüyalar, rüya görenin "burada ve şimdi" olan yaşama bakışıyla gelecekteki amaçları ve onlara ulaşma planlarının birleşimidir.⁴³

Adler, Freud'un aksine cinsiyetin rolünü azaltıp Ego'nun rolünü arttırmıştır. Ona göre, bütün rüyaların temelinde hayata karşı takınılmış olan genel bir tavır mevcuttur. Uyku anında insan düşüncesini işgal eden rüya, dün ile yarın arasındaki bir köprüden başka bir şey değildir. Adler, "Bir insanın rüyalarından o insanın karakteri ile ilgili sonuçlar çıkarabilmek için, bu sonuçların bireyin başka ayırt edici nitelikleriyle

---

³⁹ A. Köse, *a.g.e.*, s. 36.

⁴⁰ Bülent Akot, *Rüya Tecrübesinin Psikolojik ve Dini Temelleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s. 222-223.

⁴¹ Mustafa Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, 10. Baskı, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2012, s. 313.

⁴² S. Yücesoy, *a.g.e.*, s. 140.

⁴³ H. Apaydın, *a.g.e.*, s. 266-267.

desteklenmesi ve rüyalarla ilgili yorumumuzu bunlarla doğrulamamız gerekmektedir” der.⁴⁴ Adler, rüyaların çok azını anlamının mümkün olduğunu, o rüyanın kişi üzerinde belli bir izlenim bıraktıktan sonra çabucak unutulacağını söyler ve rüya tâbirinde usta olmayan bir kişinin onun arkasında gizlenen şeyi, kolayca anlamasının mümkün olmadığını belirtir. Rüyaları, bir ferdin faaliyet ve davranış kalıbının sembolik ve mecazi bir yankısı olarak görür.⁴⁵

Adler’e göre rüya, bir heyecanı şiddetlendirmeye veya belli bir durumun çözümlenebilmesi için gerekli olan sevki meydana getirmeye çok uygundur. Rüya gören şahsın aradaki bağlantıyı anlamış olması hiçbir şeyi değiştirmez. Gereken materyali ve bir itici kuvveti bulması yeterlidir. Rüya, o şahsın davranış kalıbını dile getirdiği için düşünce sürecinin nasıl gerçekleştiğini ortaya koyacağından bir psikiyatrist, o şahsın tabiatı ile ilgili sonuçlar çıkarabilir. Adler’e göre rüyalarda kudret dürtüsü, yani iktidar isteği esastır ve geleceğe yöneliktir. Rüyalar, kişilerin hayat problemlerinden birine çözüm yolu aradığı gibi bu problemleri ne şekilde ele aldıklarını da gösterir. Sosyal duygu ve güçlü olmak için gösterilen çaba rüyalarda açık bir şekilde ortaya çıkar.⁴⁶

Carl Gustav Jung, rüya hakkındaki görüşlerini ilk kez 1931’de, Dresden’de bilimsel bir toplantıda “Rüya Analizinin Pratik Kullanımı” adındaki raporuyla açıkladı. Ona göre eğer bir kimse nörozların etiyolojisinde bilinç ötesinin önemli bir rol oynadığına inanıyorsa, bilinç ötesinin direkt ifadesi olan rüyalara önem vermek zorundadır. Yok, eğer bilinç ötesine ve onun önemine inanmıyorsa rüya analizine de önem vermeyebilir. Jung, rüya ile bilinçaltındaki komplekslerle bireyin ne yaptığını ve komplekslere karşı bireyin kendisini nasıl hazırladığını bilmek istemektedir. Ona göre rüya bireye o kompleksten kurtulmasının yolunu gösteren bir mesaj vermektedir. Bu anlamda rüyadaki imaj ve sembollerin birey için ifade ettiği özel anlam üzerinde yoğunlaşarak, rüyanın yorumunun bizzat rüyada gizli olduğundan hareket etmektedir. Rüyanın başka yerlerde olabilecek paralel anlamlarını ve motiflerini aramaktadır.

---

⁴⁴ Alfred Adler, *İnsan Tabiatını Tanıma*, 7.Baskı, (Çev. Ayda Yörükân) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları İstanbul 2007, s. 94.

⁴⁵ A. Adler, *a.g.e.*, s. 102.

⁴⁶ B. Akot, *a.g.e.*, s. 29.

Rüyasal motifleri ve imajları zengince anlamlandırmak için her türlü sembol, efsane ve mitem yararlanmaktadır.⁴⁷

Jung, açıklanamayan psişik fenomenleri incelerken, onların ruhsal ıstıraplarla ilişkisini de göz önüne almış yani daha başlangıçta Freud'un yaklaşımından farklı bir yol izlemiştir ve yeni bir teori ortaya atmıştır: Kollektif şuur altı teorisi. Jung'a göre şuur altı, sadece içinde kişisel tecrübelerin olduğu, baskı altına alınan belli belirsiz bir yer değildir; orası ayrıca dünya hafızasının bir bölümüne, yaşamaya devam imkânını sunma görevini de yüklenmektedir. Şuur altı, dünya hafızasına ait çeşitli sembollerin, onların ihtiyaçlarına uygun olarak bizim varlığımızda da ortaya çıkmasına hizmet etmektedir.⁴⁸

Jung'a göre rüya, bilinmeyen sestir, bir elçidir. Yine ona göre rüya, doğal ve normal psişik bir olgudur. Rüya, bilinçdışı gerçeğin, kendiliğinden, kendine özgü ve sembolik tablosudur. Freud'un sandığı gibi bir belirti veya kılık değiştirme değildir. Rüya, nesnel veya öznel yorum düzeylerine sahiptir. Nesnel düzeyde rüya, çevredeki gerçek insan ilişkileri ağına göre, öznel düzeyde ise, figürlerin rüyayı görenin kişiliğinin belli yanlarını temsil etme ihtimaline göre yorumlanır. Jung'un rüyaya getirdiği bu özgünlükte, rüya sahibi ile doğrudan ilişkisi olmayan kolektif bilinçdışına ait rüyaların da olabileceğini, buradaki sembollerin eski atalarımızın, yaşantılarına, tarihe ve mitolojiye uzanabileceğini, söylemesidir. Uslar da benzer şeyleri dile getirmektedir.⁴⁹

ErichFromm rüyaları tıpkı masallar ve mitoslar gibi semboller dili olarak niteler ve bunun unutulmuş bir dil olduğunu belirtir. Fromm'a göre insanlık tarihinin en eski eserlerinden olan mitoslarla günlük yaşantının ürünleri olan rüyalar birbiriyle şaşırtıcı benzerlik göstermektedir. Günümüz insanı onlara gereken değeri vermeyi ve onları bir tecrübe hazinesi olarak görmeyi unutmuştur ve bu sebeple onların dilinden anlamamaktadır. Alman ekolu psikologlarının çoğu Freud'un yaklaşımını hatalı bulmaktadır. Munich Kliniği hekimlerinden Bumke, "Psikanaliz ölmüştür, mersiyesi bile okunmuştur" demektedir.⁵⁰

---

⁴⁷ İsmail Ersevimi, *Freud ve Psikanalizin Temel İlkeleri*, 6. Baskı, Özgür Yayınları, İstanbul 2012, s. 538-544.

⁴⁸S. Yücesoy, *a.g.e.*, s. 150.

⁴⁹Halil Apaydın, "Rüya ve Fonksiyonu", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,S. 9, Samsun 1997, s. 263- 282.

⁵⁰İ. Çelebi, *a.g.e.*, s. 308.

Fromm'a göre, Freud'un kuramının en yaratıcı ve temel başarısı bilinç dışı kuramını ortaya koymasıydı. Bu, Freud'un kendisinin de gözlemlediği gibi, Copornicus ve Darwin'in (Fromm, buna Marx'ı da ekler) çalışmalarının bir devamıydı. Onlar bu gezegenin evrendeki, insanın da doğa ve toplumdaki yeriyle ilgili olarak insanoğlunun genel yanlısamalarına saldırmışlardı ki, dokunulmadan bırakılmış bu son kaleye de insan bilincinin ruhsal yaşantı için en temel veri olarak ele alınmasına da Freud saldırdı.⁵¹

Freud ve psikanaliz, Freud'cu olsun veya olmasın, Batı dünyasının düşünce yapısını, hayata ve insana bakış tarzını derinden etkilemiştir. Bu etki sadece Batı medeniyeti ile sınırlı kalmamıştır. Özellikle Hollywood film endüstrisi ve televizyon vasıtasıyla bütün dünyaya yayılması söz konusudur. Freud'un öne sürdüğü gibi doğuştan fitrî yetersizlik taşıdığına (penis kıskançlığı!) inanmış veya inandırılmış zavallı bir kadın, bilmeden bir ömür boyu bu yetersizliği aşmaya çabalayacaktır. Fitrî (ilk yaratılış) yapısına uymayacak bir şekilde, maddi güç, etkinlik, mevki ve iktidar peşinde aşırı derecede koşarsa kadın, farkına varmaksızın “erkekleşmeye”, bir tür erkek karikatürü olmaya başlar. Asli güzelliklerini, yani bilgeliğini, yaratıcılığını, sezgiselliğini ve merhametini bu erkeksi varoluş tarzıyla yitirdiği için, asli yapısından giderek uzaklaşır ve bilmeden aslına ihanet etmiş olur. Böylece Batı dünyasında ve ABD'de gittikçe artan oranlarda izlediğimiz, “emansipe” olmuş “erkek kadınlar” meydana çıkar. Bu “erkek kadın” her alanda erkeği aşmaya çalışarak penissiz olma kompleksini, erkek dünyasındaki erkeksi başarılarıyla telafi etme arayışındadır. Bu kadınlar için kadın-erkek ilişkisi zoraki bir “dürtü tatmini” sürecine dönüşmüştür. Kadın, kendi özüne ihanet ettiği için hem kendinden hem de erkeklerden nefret etmektedir. Uzun ve istikrarlı ilişkiler sıkıcı, kısıtlayıcı, bunaltıcı gelir. Giderek erkekleşen bu “değersiz kadın”, değerli olma çabalarını bir başka yönde sürdürerek kendini teşhir etmeye başlar.⁵²

---

⁵¹ Erich Fromm, *Psikanalizin Bunalımı Freud, Marx ve Sosyal Psikoloji Üzerine Denemeler*, Say Yayınları, İstanbul 2005, s. 14.

⁵² M. Merter, *a.g.e.*, s. 22-23.

Sonuç

Uyku esnasında cereyan eden rüya, eski çağlardan beri farkında olunsun ya da olunmasın bütün insanların uykularında gördüğü bir gerçektir. Milattan önceki dönemlerde, insanlar rüyanın meydana geliş mekanizmasını anlamadan yorumlamasını yapmaya başlamışlardı. Uyku ve beden dışı deneyim arasında özel bir ilişki olduğu fikri çağlar kadar eskidir.

Felsefe ve tasavvuf gibi birçok ilmi disiplinin ilgi alanına giren rüya, din ve psikolojinin de ilgi alanı içindedir. Modern fizyoloji ve psikoloji, araştırmalarını rüyaların oluşmasında dış ve iç etkenlerin rolleri üzerinde yoğunlaştırmıştır. İnsan hayatının yaklaşık üçte birinin geçtiği uyku esnasında meydana gelen rüya ise daha çok hızlı göz hareketleri (REM) adı verilen ara evrelerde görülür.

On dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın ilk yarısında, rüyalar psikolojik ifadeler olarak kabul edildi. Eski çağlardan beri, aklın gizemi insanları şaşırtmış ve günümüzde pek çok anatomik ve fizyolojik buluştan sonra bile birçok soru hala cevaplanmamıştır. Bilimsel olarak XIX. yüzyılın sonlarına doğru rüya konusunda ayrıntılı incelemeler yapılmaya başlanmıştır. Bu konuda ilk araştırma, Alfred Maury tarafından yapılmıştır. XX. yüzyılda ise psikoloji ve fizyoloji bilim dallarının araştırmacıları tarafından sürdürülmüştür. Bu konuda akla ilk gelen isim Sigmund Freud'dur. Freud'dan sonra, Alfred Adler aşağılık duygusuna dikkat çekmiş ve rüyaların geçmişten çok geleceğin planlanmasına yardımcı olma işlemini üstlendiğini ileri sürmüştür; Carl Jung ise toplumsal şuuraltının etkilerine dayanarak simgelerin kişi için özel bir anlam taşıdığını vurgulamıştır.

Freud, ruhla bilincin ayrı şeyler olduğunu ve bunların birbirine indirgenemeyeceğini ileri sürerek Psikiyatri denilen Ruh hekimliğini kurmuştur. Freud'un bu buluşuyla Hekimlik biliminin bu dalı, felsefeyle bağlanmıştır. Çünkü eski bir felsefe sorunu olan ruhun sınırları sorunu yepyeni bir açıdan ortaya atılmıştır. Freud'a göre rüyalar: "insan ruhuna giden kral yoludur." Rüyalar aracılığıyla, engellenmiş ve tatmin olmamış arzular tatmin yolu bulur. Rüyalarda görülen nesnelere bir takım olayların ve içgüdülerin birer sembolü olarak görülürler.

Rüya, bir sanat eseri gibidir, dışarıdan apaçık görüldüğü halde, kendisini hiçbir zaman açıklamaz ve hiçbir zaman açık bir anlam taşımaz. Rüya, hiçbir zaman şunu

yapmalısın ya da hakikat budur demez. Rüya, sadece tabiatın bir bitkiyi yetiştirdiği gibi bize bir imge sunar; sonuç çıkarmayı ise bize bırakır. Freud, rüya görene sorular sorarak gördüğü rüyanın kaynağına inebilmektedir. Serbest çağrışım metodunda rüyalarda görünüşte bağlantısız, saçma gibi görülen karmaşık hayaller hep şuur dışının maskeli görünüşünden ibarettir. Ona göre bütün mesele, bunları tefsir edebilmektir.

Freud, kullandığı serbest çağrışım (Free Association) metodunda kişiden rüya ile ilgili aklına ilk gelen şeyleri söylemesini istemektedir. Kişilikteki komplekslerin varlığını ortaya koyma temelinde işleyen serbest çağrışım metodu kişiye rüyanın anlamlı bir şeyler sunup sunmadığıyla hiç ilgilenmemektedir.

Psikanalize göre bastırılan duyguları anlamamanın en önemli yöntemlerinden birisi rüyaların yorumuydu. Bastırılan arzular rüyalarla ortaya çıkabilirdi. Freud, rüyaların oluşum sürecinde ruhun etkisinin olmadığını düşünmektedir. Ayrıca Freud ve onun gibi düşünenler rüyanın ruhsal olmasını pek rasyonel bulmadıklarından ötürü, gelecekte haber veren rüyalara karşı şüpheli ve ihtiyatlı bir tavır ile onu ne tamamen reddediyor ne de tamamen kabul ediyorlar.

Adler'e göre rüya, herhangi bir durum karşısında oluşturularak vaziyet alışın bir ön provasıdır. Uyku anında insan düşüncesini işgal eden rüya, dün ile yarın arasındaki bir köprüden başka bir şey değildir. Adler, rüyaların çok azını anlamamanın mümkün olduğunu, o rüyanın kişi üzerinde belli bir izlenim bıraktıktan sonra çabucak unutulacağını söyler ve rüya analizinde usta olmayan bir kişinin onun arkasında gizlenen şeyi, kolayca anlamasının mümkün olmadığını belirtir. Rüyaları, bir ferden faaliyet ve davranış kalıbının sembolik ve mecazi bir yankısı olarak görür.

Adler'e göre rüyalarda kudret dürtüsü, yani iktidar isteği esastır ve geleceğe yöneliktir. Rüyalar, kişilerin hayat problemlerinden birine çözüm yolu aradığı gibi bu problemleri ne şekilde ele aldıklarını da gösterir. Sosyal duygu ve güçlü olmak için gösterilen çaba rüyalarda açık bir şekilde ortaya çıkar.

Jung'a göre rüya, aklın idraki içinde psikoloji ile izah edilemez. O'na göre rüya, şuurlu hedef seçme, maksat, istek ve arzudan müstakil olarak belirli bir fonksiyon görmektedir. İstek dışı bir olaydır; tabii olan her şey gibi. Jung'a göre rüya, bilinmeyen sestir, bir elçidir. Freud'un sandığı gibi bir belirti veya kılık değiştirme değildir.

Freud ve psikanaliz, Freud'cu olsun veya olmasın, Batı dünyasının düşünce yapısını, hayata ve insana bakış tarzını derinden etkilemiştir. Bu etki sadece Batı

medeniyeti ile sınırlı kalmamıştır. Özellikle Hollywood film endüstrisi ve televizyon vasıtasıyla bütün dünyaya yayılması söz konusudur. Doğuştan gelen (Freud'a göre) "yetersizliği" ile kadın, değer kazanabilmek için, dişiliğini aşırı derecede sergilemeli, erkeklerin dünyasında bedeninin mahrem yerlerini görüntü olarak sunarak şerefini kurtarmaya çalışmalıdır. Esasen burada da insani değerler açısından trajik bir süreç yaşanır. Batı dünyasının sözde özgür, çağdaş kadını; farkına varmadan, değerli olayım derken cinsel nesne haline dönüşür; kendi bedenini erkek dünyasında pazarlar hâle gelir.

Dini açıdan rüya bir müjde, ikaz ve tevfik mahiyetinde, uykuda bütün his ve şuur hallerinin tamamen yok olmadığı bir sırada kalbe gelen hatıralar ve zihinde canlanan haller olarak tanımlanmaktadır. Kişi, uyanık olduğu müddetçe, ruhu bedende hapsedilmiş haldedir. Uykuya dalınca ruh da aslî vatanına, ilâhî kaynağına gider. Gayb ve mânâ âlemini tanımanın, ruhlarla görüşmüş olmanın verdiği huzurla dinlenir. Melekût âlemine gittiği zaman orasını şahadet âlemindeki misalleriyle görür.

Psikologlar, rüyayı incelerken ruhun etkinliğini genelde göz ardı etmişlerdir. Rüya olgusunu bilimsel olarak açıklamaya çalışmışlar ve Allahu Teâlâ'dan kullarına gönderilmiş olan ilahi bir mesaj oluşunu fark edememişlerdir. Ne tam olarak kabul etmişler ne de tam olarak inkâr etmişlerdir. Mesela Jung, rüyaların içeriğinde hep yeni mesajlar olduğunu düşünür; ancak ilahî bağlantıyı kurup ötenin ötesine vâkıf olamamıştır.

Kaynaklar

- ADLER, A., *İnsan Tabiatını Tanıma*, 7. Baskı, (Çev. Ayda Yörükân), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.
- AKOT, B., “Rüya Tecrübesinin Psikolojik ve Dini Temelleri”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.
- APAYDIN, H. “Rüya ve Fonksiyonu”, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 9, Samsun 1997 s. 263- 282.
- ÇELEBİ, İ., “Rüya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, TDV Yayınları, İstanbul 2008, s. 306-309.
- DEE, N., *Rüyaları Anlamak*, (Çev. Nilüfer Kavalalı), İlhan Yayınevi, İstanbul 1997.
- DEVELİOĞLU, F., *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 13. baskı, (Haz. Aydın Sami Güneyçal), Aydın Kitabevi, Ankara 1996.
- ERSEVİM, İ., *Freud ve Psikanalizin Temel İlkeleri*, 6. Baskı, Özgür Yayınları, İstanbul 2012.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, (sadeleştiren: Durali Yılmaz), Kilim matbaası, İstanbul 2003.
- EVGİNER, N., *Psikolojik ve Dini Bir Fenomen Olarak Rüya*, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010.
- FREUD, S., *Düşlerin Yorumu*, 5. Baskı, (Çev. Emre Kapkın), Payel Yayınevi, İstanbul 2012.
- FROMM, E., *Psikanalizin Bunalımı Freud, Marx ve Sosyal Psikoloji Üzerine Denemeler*, Say Yayınları, İstanbul 2005.
- İMÂM-I GAZÂLÎ, *Kimyâ-yı Saâdet*, (Çev. Bursalı Hakkı Şenkon), Sönmez Neşriyat ve Matbaacılık, İstanbul 1961.
- İMÂM-I RABBÂNÎ, *Mektûbat-ı İmâm-ı Rabbânî*, (Çev. Kasım Yayla), Merve Yayınları, İstanbul 1999.
- HALL, C. S., *Freudyen Psikolojiye Giriş*, 2. Baskı, (Çev. Ersan Devrim), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2010.
- HANÇERLİOĞLU, O., *Felsefe Sözlüğü*, Varlık Yayınevi, İstanbul 1967.
- İBN HALDUN, *Mukaddime*, 8. Baskı, (Haz. Süleyman Uludağ), Dergah Yayınları, İstanbul 2012.
- KÖSE, A., *Freud ve Din*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.

- MALAKÇI, A., *Kelâm İlmi Açısından Rüyanın Bilgi Değeri*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2009.
- MERTER, M., *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, 10. Baskı, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2012.
- SOFUOĞLU, M., *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1989.
- ROGO, D. S., *Astral Seyehat Teknikleri*, (Çev. Rengin Ekiz), Ege Meta Yayınları, İzmir 1998.
- TELESCO, P., *Düşlerin Dili*, (Çev. Feyza Karagöz), Özener Matbaası, İstanbul 1999.
- YÜCESOY, S., *Uykudaki Bilgelik Rüyalar*, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul 2001.